

Travma Sonrası Bilişler Ölçeği Çocuk-Ergen Formu'nun Türk Kültürüne Uyarlanması: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması

Adaptation of the Post-Traumatic Cognitions Inventory for Children and Adolescents to Turkish Culture: Validity and Reliability Study

● Zeliha Traş¹, ● Hikmet Beyza Yakıcı²

¹Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Anabilim Dalı, Konya, Türkiye

²Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi, Otizm Spektrum Bozukluğu Anabilim Dalı, Konya, Türkiye

ÖZ

Amaç: Bu araştırmanın amacı çocuk ve ergenlerin travma sonrası biliş düzeylerini belirlemek amacıyla geliştirilen "Child Post-Traumatic Cognitions Inventory" ölçeğinin Türk kültürüne uyarlanarak geçerliğini ve güvenilirliğini test etmektir.

Gereç ve Yöntem: Araştırmanın çalışma grubunu, 332'si kız (%55,7) ve 264'ü erkek (%44,3) olmak üzere toplam 596 çocuk ve ergen oluşturmaktadır (yaş; $\bar{x}$ =14,9, standart sapma=1,6). Veri analiz sürecinde IBM SPSS Statistics (v.26, IBM Corp., Armonk, NY, ABD), Jamovi (v.2.3.21, The Jamovi Project, Sidney, Avustralya) ve yapısal eşitlik modellemesi için IBM AMOS (v.24, IBM Corp., Armonk, NY, ABD) yazılımlarından yararlanılmış; betimleyici istatistikler, açıklayıcı ve doğrulayıcı faktör analizleri, güvenilirlik analizleri ile Pearson korelasyon katsayısı hesaplamaları gerçekleştirilmiştir. Ölçeğin yapı geçerliğinin sınanması amacıyla, Travma Sonrası Stres Belirtileri Çocuk Formu ile lise düzeyine uyarlanmış Depresyon, Anksiyete ve Stres Ölçeği verileri kullanılarak Pearson korelasyon katsayısı analizi gerçekleştirilmiştir.

Bulgular: Yapılan analizlere göre ölçeğin iki alt boyut ve 23 maddeden oluştuğu sonucu elde edilmiştir. Ölçeğin alt boyutları ve toplam puanı McDonald's omega ve Cronbach'ın alfa katsayısı değerleri 0,82 ve 0,91 arasında değişmektedir. Ölçek madde yükleri ise 0,39 ve 0,74 değişiklik göstermektedir. Ölçek yapı geçerliliği Travma Sonrası Stres Belirtileri Şiddet Ölçeği Çocuk Formu ve Depresyon, Anksiyete ve Stres Ölçeği ile test edilmiş ve anlamlı sonuçlar elde edilmiştir.

Sonuç: Bu çalışmada Travma Sonrası Bilişler Ölçeği Çocuk-Ergen Formu Türk kültürüne uyarlanmış olup elde edilen bulgular, ölçme aracının geçerlilik ve güvenilirlik açısından uygun olduğunu göstermektedir. Ölçeğin klinisyenler ve alanda çalışan uzmanlar için önemli olduğu ve alanyazına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Travma sonrası bilişler, çocuk, ergen, geçerlik, güvenilirlik

ABSTRACT

Objectives: This study aims to adapt the Child Post-Traumatic Cognitions Inventory for assessing post-traumatic cognitive levels of children and adolescents to Turkish culture and test its reliability and validity.

Materials and Methods: The study sample consists of a total of 596 children and adolescents (age; $\bar{x}$ =14.9, standard deviation=1.6 years), including 332 girls (55.7%) and 264 boys (44.3%). Data analysis was conducted using IBM SPSS Statistics (v.26, IBM Corp., Armonk, NY, USA), Jamovi (v.2.3.21, The Jamovi Project, Sydney, Australia), and IBM AMOS (v.24, IBM Corp., Armonk, NY, USA) software packages. The following analyses were employed: descriptive statistics, exploratory factor analysis, confirmatory factor analysis, reliability analysis, and Pearson correlation coefficient. Construct validity was assessed through Pearson correlation coefficient analysis using data obtained from the Child Post-Traumatic Stress Symptoms Severity Scale and the Depression, Anxiety, and Stress Scale.

Results: The scale was found to consist of two sub-dimensions and 23 items. The McDonald's omega and Cronbach alpha coefficients for the sub-dimensions and the total score of the scale range from 0.82 to 0.91. The item loadings of the scale vary between 0.39 and 0.74. The construct validity of the scale was tested using the Child Post-Traumatic Stress Symptoms Severity Scale and the Depression, Anxiety, and Stress Scale, which yielded significant results.

Conclusion: This study has established that the Turkish-adapted version of the Child-Adolescent Post-Traumatic Cognitions Inventory is a valid and reliable measurement tool. It is believed that this scale will be valuable to clinicians and experts in the field, and will contribute to the existing literature.

Keywords: Post-traumatic cognitions, child, adolescent, validity, reliability

Yazışma Adresi/Address for Correspondence: Asst. Hikmet Beyza Yakıcı, Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi, Otizm Spektrum Bozukluğu Anabilim Dalı, Konya, Türkiye

E-posta: hbeyzayakici@gmail.com **ORCID:** orcid.org/0000-0001-6940-1185

Geliş Tarihi/Received: 11.09.2024 **Kabul Tarihi/Accepted:** 20.11.2024 **Yayınlanma Tarihi/Publication Date:** 11.11.2025

Atıf/Cite this article as: Traş Z, Yakıcı HB. Adaptation of the Post-Traumatic Cognitions Inventory for children and adolescents to Turkish culture: validity and reliability study. Turk J Child Adolesc Ment Health. 2025;32(3):138-46

Copyright© 2025 Yazar. Türkiye Çocuk ve Gençlik Psikyatrisi Derneği adına Galenos Yayınevi tarafından yayımlanmıştır. Creative Commons Atıf-GayriTicari-Türetilemez 4.0 (CC BY-NC-ND) Uluslararası Lisansı ile lisanslanmış, açık erişimli bir makaledir.

Giriş

Travmatik olay bireyin günlük yaşamını bozan, aniden ortaya çıkan, bireyde korku ve kaygı uyandıran ve tehdit olarak algılanan durumları ifade etmektedir.¹ Bireyler travmatik bir yaşantıya maruz kaldıktan sonra olayın üzerinden uzun zaman geçmiş olmasına rağmen bireylerde olumsuz tepkilerin devam etmesi travma sonrası stres bozukluğu (TSSB) olarak tanımlanmaktadır.² Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve İstatistiksel El Kitabı-Beşinci Baskısı'na göre (DSM-5) TSSB, bireyin olumsuz bir yaşantıya maruz kalmasının ardından bir aydan uzun süren, artmış uyarılma ve irkilme tepkileri, kaçınma davranışları, olumsuz duygusal ve bilişsel değişiklikler ile kendisi, diğer kişiler veya dünya hakkında kalıcı olumsuz inançların gelişmesi gibi belirtilerle ortaya çıkan bir ruhsal bozukluktur.³ Çocuk ve ergenlerde yaşadıkları travmatik olaylar sonucunda en sık meydana gelen bozukluklardan birinin TSSB olduğu belirtilmektedir.⁴

Travma sonrası bilişler, travmatik bir olay/olaylar yaşayan bireyde gelişen olumsuz inanç ve düşünceler olarak tanımlanmaktadır.⁵ TSSB'nin tanı ölçütleri arasında yer alan bireyin kendisi, diğer insanlar ya da dünya hakkında kalıcı olumsuz inançlar geliştirmesi dikkate alındığında, travma sonrası ortaya çıkan bilişsel değerlendirmelerin TSSB semptomlarının süreklilik kazanmasında önemli bir rol oynadığı anlaşılmaktadır.⁶ Travmatik bir yaşantı sonucunda birey, travma yaşantısına olumlu yönde bakarak bu yaşantı ile başa çıkma yöntemleri bulabilir ya da travmatik olayı reddederek kendini suçlayabilir ve olumsuz bilişler geliştirebilir.⁷ Birey bilişlerini olumsuz yönde geliştirdiğinde TSSB semptomları süregenleşebilir ve bireyin kaygı düzeyi artabilir.^{8,9} Bireyin yaşadığı travmatik olayın özelliği ve bireyin geçmişte yaşadığı travmatik olaylar sonrası birikerek gelişen değişimlerin oluşan travma sonrası bilişlerde önemli rol oynadığı ifade edilmektedir.¹⁰

Yetişkinler için geliştirilen Travma Sonrası Bilişler Ölçeği (TSBÖ), devam eden TSSB semptomlarını ve travma değerlendirmelerini detaylı bir şekilde ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır.¹¹ Ölçeğin alt boyutları bireyin kendisi ile ilgili olumsuz inançları, dünya ile ilgili olumsuz inançları ve kendini suçlamayı içermektedir. Ölçek Yağcı-Yetkiner¹² tarafından TSBÖ olarak Türk kültürüne uyarlanmış ve alt boyutlarının kişinin kendisi ve dünya ile ilgili olumsuz bilişleri içerdiği bildirilmiştir. Alanyazın incelendiğinde çalışmaların çocukların ve ergenlerin travma tepkilerinin, yetişkinlerin tepkileriyle farklarına odaklandığı dikkat çekmektedir.¹³ Meiser-Stedman ve ark.¹⁴ tarafından çocukların travma sonrası bilişlerini belirlemek amacıyla "Child Post-Traumatic Cognitions Inventory (CPTCI)" geliştirilmiştir.

Alanyazın incelendiğinde cinsel istismar ile ilgili travma ölçeklerinin olduğu¹⁵ ancak, tek olaylı travmalara maruz kalan çocuklarda travma ile ilgili olumsuz değerlendirmelerin TSSB gelişimindeki rolünü inceleyen çalışmaların sınırlı olduğu belirtilmektedir.¹⁴ Dolayısıyla bu araştırmanın amacı Meiser-Stedman ve ark.¹⁴ tarafından çocuk ve ergenlerin travma sonrası biliş düzeylerini ölçmek amacıyla geliştirilen "CPTCI" ölçeğinin Türk kültürüne uyarlanarak geçerliğini ve güvenilirliğini test

etmektedir. Alanyazında çocuk ve ergenlerin travmatik olaylara verdikleri tepkilerle erişkinlerin tepkilerinin benzer süreçleri içerip içermediği konusuna odaklanıldığı ancak bu çalışmaların kısıtlı olduğu görülmüştür.¹³ Çocuk ve ergenlerin travma sonrası bilişleri ile ilgili yapılacak olan çalışmaların artması, Türk kültüründe çocuk ve ergenler üzerinde travma sonrası bilişleri etkileyen faktörlerin ortaya çıkarılabilmesi ve çocuk ve ergenlerin travma sonrası bilişlerinin klinisyenler tarafından da daha iyi anlaşılabilmesi amacıyla Türk kültürüne uyarlanan "TSBÖ Çocuk-Ergen Formunun (TSBÖ-ÇEF)" alanyazınına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Gereç ve Yöntem

Araştırmanın bu bölümünde, çalışma grubunun özellikleri, araştırma sürecinde izlenen yöntem, kullanılan veri toplama araçları ile verilerin analizine dair ayrıntılar sunulmuştur.

Araştırmanın Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubu seçilirken, amaçlı örnekleme yöntemi içerisinde yer alan ölçüt örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Amaçlı örneklemede çalışma grubunun sahip olması gereken ölçütün önceden belirlenmesi gerektiği ifade edilmektedir.¹⁶ Bu çalışmada ölçüt ölçeğin orijinaline uygun olarak son iki ay içerisinde bireyin yaşamını etkileyen korkutucu bir olay yaşaması olarak belirlenmiştir. Dolayısıyla ölçek son iki ay içerisinde bireyin yaşadığı en korkunç olaya ilişkin doldurtulmuştur. Katılımcılara öncelikle son iki ayda yaşadıkları yaşamlarını etkileyen en korkutucu üç olay sorulmuştur. Ardından katılımcılar, son iki ay içinde yaşadıkları en korkutucu olaya ilişkin TSBÖ-ÇEF'yi tamamlamışlardır. Araştırmanın çalışma grubunu, 332'si kız (%55,7) ve 264'ü erkek (%44,3) olmak üzere toplam 596 çocuk ve ergen oluşturmaktadır. Çalışma grubunun yaş aralığı 11-17 yaş arasındadır (yaş; $\bar{x}$ =14,9, standart sapma (ss)=1,6). Katılımcıların 32'si (%5,4) 6. sınıf, 216'sı (%36,2) 7. sınıf, 148'i (%24,8) 8. sınıf, 112'si (%18,8) 9. sınıf, 9'u (%1,5) 10. sınıf ve 32'si (%5,4) 11. sınıf öğrencisidir.

İşlem

TSBÖ-ÇEF'nin uyarılma sürecinde, ölçeğin geliştiricilerinden Richard Meiser-Stedman ile e-posta aracılığıyla iletişime geçilmiş ve gerekli kullanım izinleri alınmıştır. Çalışma, Helsinki Deklarasyonu ilkelerine uygun şekilde yürütülmüş ve Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Bilimsel Araştırmalar Etik Kurulu'ndan alınan onay doğrultusunda yürütülmüştür (karar no: 2024/509, tarih: 14.06.2024). Ölçek maddelerinin Türkçeye uyarlanabilmesi için ilk aşamada dört dil uzmanına metinler gönderilmiş ve uzmanlardan geri bildirimler alınmıştır. Türkçeye çevrilen ölçek maddeleri, rehberlik ve psikolojik danışmanlık alanında uzman ve İngilizce yeterliliği bulunan dört öğretim üyesine iletilerek içerik uygunluğu konusunda görüşleri toplanmıştır. Hem dil uzmanları hem de alan uzmanlarının önerileri doğrultusunda ölçeğin Türkçe formu araştırmacılar tarafından düzenlenmiş ve son haline getirilmiştir. Elde edilen Türkçe form, tekrar iki farklı dil uzmanına gönderilerek İngilizceye çevrilmiş;

ardından özgün İngilizce maddelerle karşılaştırılmıştır. Yapılan karşılaştırma sonucunda ölçeğin çeviri tutarlılığı ve dilsel eşdeğerliği doğrulanmıştır. Pilot uygulama aşamasında ölçek, 70 çocuk ve ergene uygulanmıştır. Uygulama sırasında alınan geri bildirimler doğrultusunda ölçek yeniden gözden geçirilerek nihai forma ulaşılmıştır. Veri toplama sürecinde katılımcılara bilgilendirme yapılmış, gönüllü onamları alınmış ve ölçüm yüz yüze uygulanmıştır. Ölçeğin uygulanması ortalama 23 dakika sürmüştür.

Veri Toplama Araçları

Travma Sonrası Bilişler Ölçeği Çocuk-Ergen Formu: Meiser-Stedman ve ark.¹⁴ tarafından geliştirilen ölçeğin orijinali 25 soru ve iki alt boyuttan oluşmaktadır. Türk kültürüne uyarlanan ölçek 23 madde ve iki alt boyuttan oluşmaktadır. Ölçek 4'lü Likert tipindedir (1: Hiç katılmıyorum, 4: Çok katılıyorum) ve ölçekten en az 23 en fazla 92 puan alınabilmektedir. Ölçek alt boyutları "olumsuz yönde kalıcı değişime ilişkin bilişler" (5,6,13,14,15,17,18,19,20,21,22,23) ve "kişinin kendisi ve dünya ile ilgili olumsuz bilişleri" (1,2,3,4,7,8,9,10,11,12,16) olarak ifade edilmektedir. Ölçekte olumsuz yönde (ters) kodlanmış herhangi bir madde bulunmamaktadır. Yüksek puanlar, çocuk ve ergenlerin travmatik deneyimlerine bağlı olarak geliştirdikleri olumsuz bilişlerin daha yoğun olduğunu işaret etmektedir. Ölçeğin orijinalinde olumsuz yönde kalıcı değişime ilişkin bilişler alt boyutu Cronbach alfa değeri 0,91; kişinin kendisi ve dünya ile ilgili olumsuz bilişleri alt boyutu için Cronbach alfa değeri 0,87 ve toplam puan için Cronbach alfa değeri 0,86 olarak belirtilmiştir.

Travma Sonrası Stres Belirtileri Şiddet Ölçeği Çocuk Formu: Yalın-Sapmaz ve ark.¹⁷ tarafından Türk kültürüne uyarlanan ölçek 9 maddeden oluşmakta ve alınan puanlar 0-36 arasında değişmektedir. Ölçekten alınan puanların artması TSSB şiddetinin daha fazla olduğunu ifade etmektedir. Ölçek tek boyuttan oluşmaktadır. Ters madde bulunmamaktadır. Ölçeğin orijinal formuna ait Cronbach alfa iç tutarlık katsayısı 0,90'dır. Bu çalışmada elde edilen iç tutarlık katsayısı ise 0,83 olarak elde edilmiştir.

Depresyon, Anksiyete ve Stres Ölçeği (DASS-42) Lise Formu: Bilgel ve Bayram¹⁸ tarafından üniversite öğrencileri üzerinde uyarlanan ölçek Akkuş-Çutuk ve Kaya¹⁹ tarafından lise öğrencilerine uyarlanmıştır. Ölçek 42 madde ve üç alt boyuttan oluşmaktadır. Her bir alt boyutta elde edilebilecek toplam puanlar 0-42 arasında değişmektedir. Ters madde bulunmamaktadır. Ölçeğin Cronbach alfa iç tutarlık katsayısı depresyon için 0,91, anksiyete için 0,84; stres için 0,86 olarak hesaplanmıştır. Bu araştırma için ise Cronbach alfa iç tutarlık katsayısı depresyon için 0,91 anksiyete için 0,89 ve stres için 0,89 olarak hesaplanmıştır.

İstatistiksel Analiz

Veri analiz sürecinde, istatistiksel analizler için SPSS (IBM Corp., Armonk, NY, ABD), Jamovi (The Jamovi Project, Sidney, Avustralya) ve yapısal eşitlik modellemesi için AMOS (IBM Corp.) yazılımları kullanılmıştır. Analiz kapsamında betimleyici

istatistikler, açıklayıcı faktör analizi (AFA), doğrulayıcı faktör analizi (DFA), güvenilirlik analizleri ve Pearson korelasyon katsayısı hesaplamaları gerçekleştirilmiştir. Veri setinin normal dağılıma uygunluğunu değerlendirmek amacıyla betimsel istatistikler çerçevesinde çarpıklık ve basıklık değerleri incelenmiştir. AFA ölçeğin ölçme aracının örtük yapısının belirlenmesi için kullanılmıştır. DFA ölçeğin orijinalinde sahip olduğu faktör yapısının model uyumunun incelenmesi için kullanılmıştır. Bu araştırmada güvenilirlik analizleri kapsamında, Cronbach alfa katsayısı SPSS programı aracılığıyla, McDonald's omega katsayısı ise JAMOVİ yazılımı kullanılarak hesaplanmıştır. Ölçeklerin iki yarısı arasındaki tutarlılığı değerlendirmek amacıyla Spearman-Brown ve Guttman Split-Half katsayıları incelenmiştir. Yapı geçerliliğine yönelik analizler ise Travma Sonrası Stres Belirtileri Şiddet Ölçeği Çocuk Formu ile DASS-42 Lise Formu'ndan elde edilen veriler kullanılarak Pearson korelasyon katsayısı analizi ile gerçekleştirilmiştir.

Tablo 1 incelendiğinde; TSBÖ-ÇEF alt boyutları ve toplam puanı, Travma Sonrası Stres Belirtileri Şiddet Ölçeği Çocuk Formu toplam puan ve DASS-42 Lise Formu alt boyutları çarpıklık-basıklık değerleri incelendiğinde elde edilen değerlerin -1 ile +1 aralığında bulunması, veri setinin normal dağılıma uygunluk gösterdiğini ortaya koymaktadır.²⁰ Ölçüt bağıntılı geçerlik analizlerinde, TSBÖ-ÇEF ile birlikte Travma Sonrası Stres Belirtileri Şiddet Ölçeği-Çocuk Formu ve DASS-42 Lise Formu kullanılmıştır. Ölçeğin iki yarı test güvenilirliğini değerlendirmek amacıyla Spearman-Brown ve Guttman Split-Half katsayıları hesaplanmış; iç tutarlılık güvenilirliği ise Cronbach alfa ve McDonald's omega katsayıları ile test edilmiştir. Madde düzeyinde yapılan analizlerde, her bir maddenin ölçme aracına katkısını değerlendirmek amacıyla düzeltilmiş madde-toplam korelasyon katsayıları ile faktör yükleri incelenerek maddelerin ölçme aracına katkıları değerlendirilmiştir.

Faktör analizine geçilmeden önce veri setinin bu analiz için uygunluğu kontrol edilmiştir. Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) örneklem yeterliliği indeksi ve Bartlett küresellik testi uygulanmıştır. Analiz sonuçları, KMO değerinin 0,93 olduğunu ve Bartlett testi sonucunun anlamlı çıktığını göstermiştir ($X^2=4762,513$, $ss=253$, $p<0,001$). Analiz sonuçları, faktör analizi uygulanması için veri setindeki örneklem büyüklüğünün yeterli olduğunu ortaya koymuştur.²¹

Bulgular

Bu bölümde geçerlik ve güvenilirlik analizlerine ilişkin sonuçlara yer verilmiştir.

Yapı Geçerliliği

TSBÖ-ÇEF'nin yapı geçerliliğini değerlendirmek amacıyla AFA ve DFA uygulanmıştır.

Açıklayıcı Faktör Analizi

TSBÖ-ÇEF için yapılan faktör analizinde, Varimax rotasyonu ve temel bileşenler yöntemi kullanılmıştır. Elde edilen bulgular, ölçeğin altında yatan yapının iki faktörlü olduğunu göstermektedir.

Tablo 1. Travma Sonrası Bilişler Ölçeği Çocuk-Ergen Formu'nun geçerlik ve güvenirlik çalışmasında kullanılan ölçek ve alt ölçeklere ait betimsel istatistikler

Ölçek	Alt Boyut	n	$\bar{x}$	ss	Çarpıklık	Basıklık
Travma Sonrası Bilişler Ölçeği Çocuk-Ergen Formu	Olumsuz yönde kalıcı değişime ilişkin bilişler	596	46,65	0,56	0,606	-0,092
	Kişinin kendisi ve dünya ile ilgili olumsuz bilişleri	596	24,03	0,33	0,686	-0,132
	Toplam puan	596	22,61	0,27	0,530	-0,241
Travma Sonrası Stres Belirtileri Şiddet Ölçeği Çocuk Formu toplam puan		596	16,3	0,33	0,068	-0,683
Depresyon, Anksiyete ve Stres Ölçeği Lise Formu	Depresyon	596	15,08	0,44	0,532	-0,571
	Anksiyete	596	13,61	0,38	0,632	-0,233
	Stres	596	16,80	0,37	0,228	-0,692

ss: Standart sapma

Tablo 2'de alt faktörler, maddelere göre faktör yükleri ve varyans değerlerine yer verilmiştir. Orijinal formda yer alan ölçekte bulunan madde 12 ve madde 18 DFA'da faktör yükü 0,30'un altında olduğu için ölçekten çıkarılmıştır.¹⁶ Yapılan AFA bulgularına göre, ölçek maddelerinin faktör yükleri 0,37 ile 0,72 arasında dağılım göstermektedir.

Doğrulayıcı Faktör Analizi

İki alt boyut ve 25 maddeden oluşan TSBÖ-ÇEF'nin birinci düzey çok faktörlü yapısı, DFA ile test edilmiş ve analizler AMOS 24 programı aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Veri setinin normal dağılıma uygunluk göstermesi nedeniyle, analizlerde maksimum likelihood yöntemi kullanılmıştır. Yapılan DFA sonucunda Türk kültürüne uyarlanan ölçek 23 madde ve iki alt boyuttan oluşmaktadır. Orijinal formda yer alan ölçekte bulunan madde 12 ve madde 18 DFA'da faktör yükü 0,30'un altında olduğu için ölçekten çıkarılmıştır.¹⁶ Yapılan analizler sonrasında Türk kültürüne uyarlanan TSBÖ-ÇEF'nin iki alt boyut ve 23 maddeden oluştuğu sonucu elde edilmiştir.

Tablo 3'te sunulan DFA bulguları, TSBÖ-ÇEF'nin orijinal faktör yapısının test edilmesine yöneliktir. Elde edilen sonuçlar, modelin geçerli kabul edilen uyum indekslerini karşıladığını göstermektedir. X^2/ss değeri 3,727 olarak hesaplanmıştır ve X^2/ss değerini 5'den küçük olduğu için modelin iyi uyum indeksine sahip olduğu ifade edilmektedir.^{22,23} Karşılaştırmalı uyum indeksi (CFI), uyum iyiliği indeksi (GFI), normlaştırılmış uyum indeksi (NFI) ve Tucker-Lewis indeksi (TLI) gibi uyum indekslerinin 0,90'ın üzerinde olması, modelin iyi düzeyde uyum gösterdiğine işaret etmektedir.¹⁶ Araştırmada elde edilen CFI, GFI, NFI ve TLI değerleri iyi uyum göstermektedirler. DFA sonucunda TSBÖ-ÇEF'nin iki alt boyut ve 23 maddeden oluştuğu sonucu elde edilmiştir. Tablo 3'de gerçekleştirilen birinci düzey çok faktörlü DFA sonuçları ($\chi^2/ss=3,727$; CFI=0,90; GFI=0,88; NFI=0,90; yaklaşık hataların ortalama kare kökü =0,068; standartlaştırılmış kareler ortalaması artışı =0,056) doğrultusunda, önerilen iki faktörlü modelin veriyle kabul edilebilir düzeyde uyum sağladığı görülmektedir. Elde edilen bulgular, TSBÖ-ÇEF'nin kuramsal olarak öngörülen yapıyı doğruladığını ortaya koymaktadır. Şekil 1'de sunulan DFA sonuçlarına göre, faktör yüklerinin 0,39 ile 0,74 arasında değiştiği gözlemlenmiştir. Madde faktör

yükleri 0,30'un üzerinde olduğu için istenilen düzeyde olduğu görülmektedir.¹⁶

Güvenirlik

Bu bölümde güvenirlik analiz ile ilgili bulgulara yer verilmiştir.

Tablo 4 incelendiğinde TSBÖ-ÇEF madde toplam korelasyonları değerlerinin 0,33 ile 0,61 arasında değiştiği sonucu elde edildiği görülmektedir. Madde toplam korelasyon katsayısının 0,30 ve üzerinde olması, ilgili maddenin yeterli ayırt ediciliğe sahip olduğunu göstermektedir.²⁴ Elde edilen bulgulara göre TSBÖ-ÇEF maddelerinin ayırt etme gücünün yeterli düzeyde olduğu anlaşılmaktadır. Cronbach alfa değeri olumsuz yönde kalıcı değişime ilişkin bilişler alt boyutu için $\alpha=0,87$ ve kişinin kendisi ve dünya ile ilgili olumsuz bilişleri alt boyutu için $\alpha=0,82$ olarak hesaplanmıştır. TSBÖ-ÇEF toplam puanı için ise $\alpha=0,91$ olarak hesaplanmıştır. McDonald's omega katsayısı değerleri olumsuz yönde kalıcı değişime ilişkin bilişler alt boyutu için $\omega=0,87$ ve dünya ile ilgili olumsuz bilişleri alt boyutu için $\omega=0,82$ olarak hesaplanmıştır. TSBÖ-ÇEF toplam puanı için ise $\omega=0,91$ olarak hesaplanmıştır. TSBÖ-ÇEF iki yarısı arasındaki tutarlılığı incelendiğinde Spearman-Brown korelasyon katsayısı 0,86 ve Guttman Split-Half katsayısı 0,91 olarak hesaplanmıştır. Güvenirlik katsayısı 0,80 ve üzeri olan ölçekler, yüksek düzeyde güvenilir olarak değerlendirilmektedir.²⁵ Yapılan Cronbach alfa, McDonald's omega katsayısı Spearman-Brown korelasyon katsayısı ve Guttman Split-Half katsayısı hesaplamaları sonucunda ölçek değerlerin güvenilir olduğu görülmektedir.

TSBÖ-ÇEF yapısal geçerliliğini değerlendirmek amacıyla Travma Sonrası Stres Belirtileri Şiddet Ölçeği Çocuk Formu toplam puan ve DASS-42 Lise Formu kullanılmıştır. TSBÖ-ÇEF alt boyutlarının da arasında bulunan korelasyon ilişkisi incelenmiştir. Tablo 5 incelendiğinde TSBÖ-ÇEF olumsuz yönde kalıcı değişime ilişkin bilişler ve kişinin kendisi ve dünya ile ilgili olumsuz bilişleri alt boyutları arasında pozitif yönde yüksek düzeyde anlamlı bir ilişki elde edilmiştir ($r=0,68$, $p<0,01$).

Olumsuz yönde kalıcı değişime ilişkin bilişler alt boyutu ile Travma Sonrası Stres Belirtileri Şiddet Ölçeği Çocuk Formu toplam puan ($r=0,64$, $p<0,01$), depresyon ($r=0,68$, $p<0,01$), anksiyete ($r=0,65$, $p<0,01$) ve stres ($r=0,60$) puanları arasında pozitif yönde yüksek düzeyde anlamlı bir ilişki elde edilmiştir.

Tablo 2. Alt faktörler ve maddelere göre faktör yükleri

Madde	Faktör 1. Olumsuz yönde kalıcı değişime ilişkin bilişler (varyans =%34,0)	Faktör 2. Kişinin kendisi ve dünya ile ilgili olumsuz bilişleri (varyans =%7,1)
Madde 1		0,53
Madde 2		0,45
Madde 3		0,66
Madde 4		0,48
Madde 5	0,45	
Madde 6	0,53	
Madde 7		0,51
Madde 8		0,59
Madde 9		0,69
Madde 10		0,69
Madde 11		0,53
Madde 12		0,49
Madde 13	0,59	
Madde 14	0,58	
Madde 15	0,72	
Madde 16		0,37
Madde 17	0,63	
Madde 18	0,66	
Madde 19	0,72	
Madde 20	0,62	
Madde 21	0,58	
Madde 22	0,75	
Madde 23	0,41	

Tablo 3. Travma Sonrası Bilişler Ölçeği Çocuk-Ergen Formu birinci düzey çok faktörlü modeline ait doğrulayıcı faktör analizi uyum indeksleri

Uyum indeksi	Araştırma bulgusu	İyi uyum ölçütü	Mükemmel uyum ölçütü	Sonuç
X ² /ss	3,727	0 < X ² /ss < 5	0 < X ² /ss < 3	İyi uyum
RMSEA	0,068	0,00 ≤ RMSEA ≤ 0,10	0,00 ≤ RMSEA ≤ 0,05	Mükemmel uyum
SRMR	0,056	0,00 ≤ SRMR ≤ 0,10	0,00 ≤ SRMR ≤ 0,05	Mükemmel uyum
NFI	0,90	0,90 ≤ NFI ≤ 1,0	0,95 ≤ NFI ≤ 1,0	İyi uyum
CFI	0,90	0,90 ≤ CFI ≤ 0,95	0,95 ≤ CFI ≤ 1,0	İyi uyum
GFI	0,88	0,85 ≤ GFI ≤ 0,90	0,90 ≤ GFI ≤ 1,0	İyi uyum
TLI	0,90	0,90 ≤ TLI ≤ 1,0	0,95 ≤ TLI ≤ 1,0	İyi uyum

RMSEA: Yaklaşık hataların ortalama kare kökü, SRMR: Standartlaştırılmış kareler ortalaması artışı, NFI: Normlaştırılmış uyum indeksi, CFI: Karşılaştırmalı uyum indeksi, GFI: Uyum iyiliği indeksi, TLI: Tucker-Lewis indeksi, ss: Standart sapma

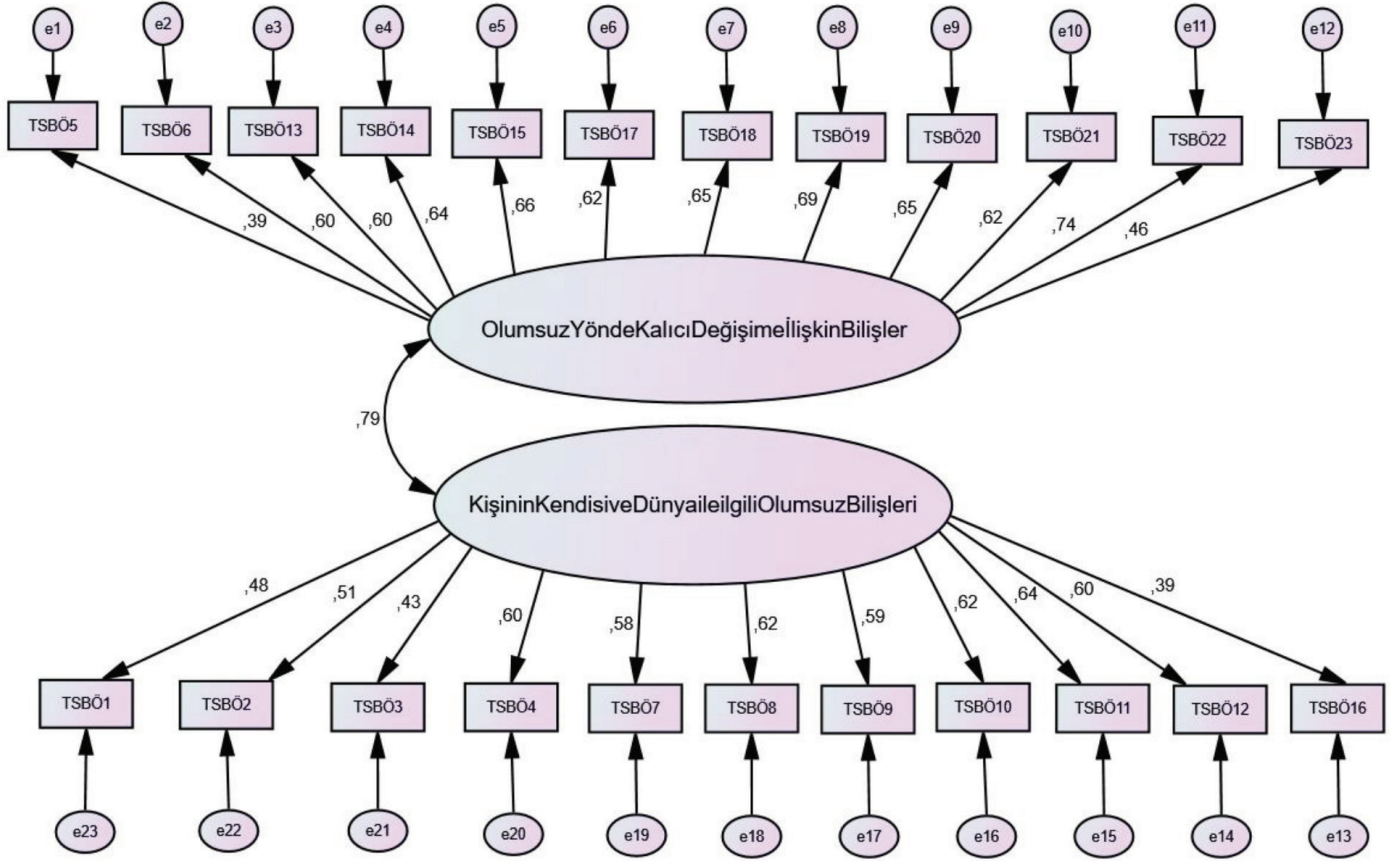
Kişinin kendisi ve dünya ile ilgili olumsuz bilişleri alt boyutu ile Travma Sonrası Stres Belirtileri Şiddet Ölçeği Çocuk Formu toplam puan ($r=0,61$, $p<0,01$), depresyon ($r=0,63$, $p<0,01$), anksiyete ($r=0,60$, $p<0,01$) ve stres ($r=0,60$) puanları arasında pozitif yönde yüksek düzeyde anlamlı bir ilişki elde edilmiştir.

TSBÖ-ÇEF toplam puanı ile Travma Sonrası Stres Belirtileri Şiddet Ölçeği Çocuk Formu toplam puan ($r=0,68$, $p<0,01$),

depresyon ($r=0,72$, $p<0,01$), anksiyete ($r=0,68$, $p<0,01$) ve stres ($r=0,65$) puanları arasında pozitif yönde yüksek düzeyde anlamlı bir ilişki elde edilmiştir.

Tartışma

Bu çalışmada TSBÖ-ÇEF Türk kültürüne uyarlanmıştır. Araştırma bulguları, ölçeğin geçerlilik ve güvenilirlik açısından yeterli düzeyde olduğunu ve güvenilir ölçümler sağlayabileceğini

Şekil 1. Travma Sonrası Bilişler Ölçeği Çocuk-Ergen Formu'na ilişkin birinci düzey çok faktörlü doğrulayıcı faktör analizi modeli

düşündürmektedir. Son iki ay içerisinde travmatik yaşantısı olan katılımcılarda uygulanan geçerlik analizleri sonucunda TSBÖ-ÇEF'nin 23 madde ve iki alt boyuttan oluştuğu sonucu elde edilmiştir. Bu alt boyutları olumsuz yönde kalıcı değişime ilişkin bilişler ve kişinin kendisi ve dünya ile ilgili olumsuz bilişleri olarak ifade edilmiştir. Olumsuz yönde kalıcı değişime ilişkin bilişleri çocuk ve ergenlerin travma sonrası yaşadığı olumsuzlukların yaşam boyu sürecine dair olan inançlarını ifade etmektedir. Kişinin kendisi ve dünya ile ilgili olumsuz bilişleri alt boyutu ise, bireyin kendilik algısı ve dünya görüşünde oluşan olumsuz algıları ifade etmektedir. Piaget'in bilişsel gelişim teorisi çerçevesinde, çocuk ve ergen bireylerin kendileri ve dünya ile ilgili algılarında travma sonrası meydana gelen değişimlerin, onların gelişimsel düzeylerine uygun şekilde değerlendirilmesi gerektiği belirtilmektedir.¹⁰ Çocuklar ve ergenler bireyler, travmatik olayları anlamlandırırken yetişkinlerden farklı olarak daha somut düşünme eğilimindedir.²⁶ Dolayısıyla TSBÖ-ÇEF'nin bu yaş grubuna özel bir odak sunmasının önemli olduğu düşünülmektedir.

Yapılan güvenirlik analizleri sonucunda ise olumsuz yönde kalıcı değişime ilişkin bilişler alt boyutu Cronbach alfa ve McDonald's omega katsayısı değeri 0,87; kişinin kendisi ve dünya ile ilgili olumsuz bilişleri alt boyutu için Cronbach alfa ve McDonald's omega katsayısı değeri 0,82 ve toplam puan için Cronbach alfa ve McDonald's omega katsayısı değeri 0,91 olarak elde

edilmiştir. TSBÖ-ÇEF'nin yüksek düzeyde güvenilir olduğu görülmektedir. TSBÖ-ÇEF'nin Türk kültürüne uyarlanmış bir ölçeğe aracı olduğu düşünüldüğünde, elde edilen güvenirlik değerleri, ölçeğin kültürel bağlamda da güçlü bir psikometrik yapıya sahip olduğunu göstermektedir.

TSBÖ-ÇEF'nin yapı geçerliğini incelemek amacıyla Travma Sonrası Stres Belirtileri Şiddet Ölçeği Çocuk Formu ve DASS-42 arasında korelasyon değerleri incelenmiştir. TSBÖ-ÇEF ile Travma Sonrası Stres Belirtileri Şiddet Ölçeği Çocuk Formu toplam puanı ve DASS-42 puanları arasında pozitif yönde yüksek düzeyde anlamlı bir ilişki elde edilmiştir. Alanyazında yer alan bulgular dikkate alındığında travmatik olayları sonrası oluşan olumsuz bilişlerin TSSB semptomlarının şiddetinin artıracağı ve çocuk ve ergenlerde travma sonrası bilişlerin TSSB için güçlü bir semptom olduğu ifade edilmektedir.¹⁷ Elde edilen bulguların araştırmanın bu bulgusu ile tutarlı olduğu görülmektedir. Çocuk ve ergenlerde meydana gelen bu değişimler geleceğe yönelik umutlarını azaltarak depresyon, anksiyete ve stres düzeylerinin artmasına neden olabilir. Ayrıca TSBÖ-ÇEF'nin alt boyutları arasında da pozitif yönde yüksek düzeyde anlamlı bir ilişki elde edilmiştir. Alt boyutları arasındaki yüksek düzeyde pozitif yönde elde edilen ilişki, bu boyutların birbirini tamamlayan ve birbirine bağlı yapılar olduğunu göstermektedir. TSBÖ-ÇEF madde yükleri ise 0,39 ve 0,74 değişiklik gösterdiği için uygun düzeyde olduğu görülmektedir.

Tablo 4. Travma Sonrası Bilişler Ölçeği Çocuk-Ergen Formu'na ait betimsel istatistikler ve güvenirlik analizi

Alt boyut	Madde	Ort.	ss	Madde toplam korelasyonu	Madde silindiğinde α	Cronbach's alfa	McDonald's omega
Olumsuz yönde kalıcı değişime ilişkin bilişler	Madde 5	2,63	1,04	0,34	0,90	0,87	0,87
	Madde 6	1,75	0,97	0,57	0,90		
	Madde 13	2,37	1,21	0,55	0,90		
	Madde 14	2,10	1,02	0,61	0,90		
	Madde 15	1,81	1,04	0,57	0,90		
	Madde 17	1,76	0,98	0,54	0,90		
	Madde 18	1,83	1,02	0,58	0,90		
	Madde 19	1,64	0,96	0,60	0,90		
	Madde 20	1,78	1,03	0,60	0,90		
	Madde 21	2,09	1,11	0,58	0,90		
	Madde 22	1,77	1,00	0,64	0,90		
	Madde 23	2,44	1,19	0,50	0,90		
Kişinin kendisi ve dünya ile ilgili olumsuz bilişleri	Madde 1	2,49	1,06	0,42	0,91	0,82	0,82
	Madde 2	2,11	0,99	0,48	0,90		
	Madde 3	1,65	0,85	0,33	0,91		
	Madde 4	1,92	1,02	0,56	0,90		
	Madde 7	1,70	1,01	0,52	0,90		
	Madde 8	1,78	1,00	0,54	0,90		
	Madde 9	2,39	1,11	0,50	0,90		
	Madde 10	2,08	1,03	0,51	0,90		
	Madde 11	2,21	1,08	0,58	0,90		
	Madde 12	1,65	0,88	0,54	0,90		
	Madde 16	2,59	1,19	0,37	0,90		
Toplam puan						0,91	0,91

ort: Ortalama, ss: Standart sapma

Tablo 5. Travma Sonrası Bilişler Ölçeği Çocuk-Ergen Formu ölçekler arası korelasyon değerleri

	Olumsuz yönde kalıcı değişime ilişkin bilişler	Kişinin kendisi ve dünya ile ilgili olumsuz bilişleri	Travma Sonrası Bilişler Ölçeği Çocuk-Ergen Formu toplam puan
Olumsuz yönde kalıcı değişime ilişkin bilişler	-	-	-
Kişinin kendisi ve dünya ile ilgili olumsuz bilişleri	0,68**	-	-
Travma Sonrası Stres Belirtileri Şiddet Ölçeği Çocuk Formu toplam puan	0,64**	0,61**	0,68**
Depresyon	0,68**	0,63**	0,72**
Anksiyete	0,65**	0,60**	0,68**
Stres	0,60**	0,60**	0,65**

**p<0,01

Alanyazını incelendiğinde çocuk ve ergenlerin travmatik yaşantılarına ilişkin DSM-5 Travma Sonrası Stres Belirtileri Şiddet Ölçeği Çocuk Formu,¹⁷ çocuk ve gençler için klinisyen tarafından uygulanan TSSB Ölçeği²⁷ ve Çocuklar için Travma Sonrası Stres Tepki Ölçeği²⁸ gibi ölçeklerin olduğu görülmektedir.

Ancak çocuk ve ergenlerin travmatik yaşantılarına ilişkin Türk kültüründe var olan ölçekler sınırlıdır. Dolayısıyla Türk kültürüne uyarlanan TSBO-ÇEF'nin çocuk ve ergenlerde meydana travma sonrası bilişler ile ilgili hem yapılacak olan çalışmalara hem de klinisyenler tarafından çocuk ve ergenlerin

travma sonrası bilişlerinin daha iyi anlaşılabilmesi amacıyla alanyazına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Çalışmanın Kısıtlılıkları

Bu çalışmanın belirli sınırlılıkları göz önünde bulundurulmalıdır. Araştırmının çalışma grubu iki ay süre içerisinde travmatik bir yaşantıya maruz kalmış olan 596 çocuk ve ergenlerden oluşmaktadır. Araştırmının çalışma grubu olarak hastanelerin travma kliniklerinde tedavi gören çocuk ve ergenlerin alınmaması bu çalışmanın sınırlılığıdır. Daha büyük çalışma grubunun olmaması ve çalışma grubunu oluşturan çocuk ve ergenlerin yaş dağılımlarının dengeli olmaması da bu araştırmanın bir diğer kısıtlılıklarıdır.

Sonuç

Bu çalışmada yapılan analizler sonucunda elde edilen yapı geçerliği, ölçüt geçerliği, ayırt edici geçerlik ve güvenilirlik bulguları doğrultusunda, TSBÖ-ÇEF'nin, 11-17 yaş grubundaki bireylerin travma sonrası biliş düzeylerini değerlendirmede geçerli ve güvenilir bir araç olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ölçek 23 madde ve iki alt boyuttan oluşmaktadır. Ölçekte olumsuz yönde (ters) kodlanmış herhangi bir madde bulunmamaktadır. Ölçeği toplam puanı alınabilmektedir. Ölçekten elde edilen puanların yüksekliği, çocuk ve ergenlerin travmatik yaşantılarla ilişkili olarak geliştirdikleri olumsuz bilişlerin daha yoğun olduğunu göstermektedir. Ölçek alt boyutları "olumsuz yönde kalıcı değişime ilişkin bilişler" (5,6,13,14,15,17,18,19,20,21, 22,23) ve "kişinin kendisi ve dünya ile ilgili olumsuz bilişleri" (1,2,3,4,7,8,9,10,11,12,16) olarak ifade edilmektedir. Bu ölçek alan uzmanları ve klinisyenler tarafından çocuk ve ergenlerin travma sonrası bilişlerini belirlemek amacıyla kullanılabilir.

Etik

Etik Kurul Onayı: Çalışma, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Bilimsel Araştırmalar Etik Kurulu'ndan alınan onay doğrultusunda yürütülmüştür (karar no: 2024/509, tarih: 14.06.2024).

Hasta Onayı: Veri toplama sürecinde katılımcılara bilgilendirme yapılmış, gönüllü onamları alınmıştır.

Dipnotlar

Yazarlık Katkıları

Konsept: Z.T., Dizayn: Z.T., Veri Toplama ve İşleme: H.B.Y., Analiz ve Yorumlama: H.B.Y., Literatür Tarama: Z.T., H.B.Y., Yazan: Z.T., H.B.Y.

Çıkar Çatışması: Yazarlar tarafından çıkar çatışması bildirilmemiştir.

Finansal Destek: Yazarlar tarafından finansal destek almadıkları bildirilmiştir.

Kaynaklar

- Black PJ, Woodworth M, Tremblay M, Carpenter T. A review of trauma-informed treatment for adolescents. *Can Psychol*. 2012;53:192.

- Kessler RC, Sonnega A, Bromet E, Hughes M, Nelson CB. Posttraumatic stress disorder in the National Comorbidity Survey. *Arch Gen Psychiatry*. 1995;52:1048-1060.
- American Psychiatric Association. *Diagnostic and statistical manual of mental disorders* (5th ed.). Arlington, VA: American Psychiatric Association; 2013.
- Daviss WB, Racusin R, Fleischer A, Mooney D, Ford JD, McHugo GJ. Acute stress disorder symptomatology during hospitalization for pediatric injury. *J Am Acad Child Adolesc Psychiatry*. 2000;39:569-575.
- Brewin CR, Holmes EA. Psychological theories of posttraumatic stress disorder. *Clin Psychol Rev*. 2003;23:339-376.
- Kooistra MJ, Hoeboer CM, Oprel DAC, Schoorl M, van der Does W, Ter Heide JJ, van Minnen A, de Kleine RA. Changes in trauma-related cognitions predict subsequent symptom improvement during prolonged exposure in patients with childhood abuse-related PTSD. *Behav Res Ther*. 2023;163:104284.
- Williams RM, Davis MC, Millsap RE. Development of the cognitive processing of trauma scale. *Clin Psychol Psychother*. 2002;9:349-360.
- Beck JG, Coffey SE, Palyo SA, Gudmundsdottir B, Miller LM, Colder CR. Psychometric properties of the Posttraumatic Cognitions Inventory (PTCI): a replication with motor vehicle accident survivors. *Psychol Assess*. 2004;16:289-298.
- Yakıcı HB. Genç yetişkinlerde kompulsif çevrimiçi satın alma davranışı ile travma sonrası bilişler ve ölüm kaygısının incelenmesi [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü; 2023.
- Ehlers A, Clark DM. A cognitive model of posttraumatic stress disorder. *Behav Res Ther*. 2000;38:319-345.
- Foa EB, Ehlers A, Clark DM, Tolin DF, Orsillo SM. The Posttraumatic Cognitions Inventory (PTCI): development and validation. *Psychol Assess*. 1999;11:303-314.
- Yağcı-Yetkiner D. Travma Sonrası Bilişler Ölçeği Türkçe uyarlama ve üniversite öğrencileri üzerinde geçerlik güvenilirlik çalışması [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü; 2010.
- Meiser-Stedman, R. Towards a cognitive behavioral model of PTSD in children and adolescents. *Clin Child Fam Psychol Rev*. 2002;5:217-232
- Meiser-Stedman R, Smith P, Bryant R, Salmon K, Yule W, Dalgleish T, Nixon RD. Development and validation of the child post-traumatic cognitions inventory (CPTCI). *J Child Psychol Psychiatry*. 2009;50:432-440.
- Mannarino AP, Cohen JA, Berman SR. The Children's Attributions and Perceptions Scale - a new measure of sexual abuse-related factors. *J Clin Child Psychol*. 1994;23:204-211.
- Tabachnick BG, Fidell LS. *Using multivariate statistics*. 6th ed. Boston: Pearson Education Limited; 2013.
- Yalın-Sapmaz Ş, Ergin D, Özek Erkan H, Şen Celasin N, Öztürk M, Karaarslan D, Köroğlu E, Ömer Aydemir Ö. Validity and reliability of the Turkish version of the DSM-5 Posttraumatic Stress Symptom Severity Scale-Child Form. *Arch Neuropsychiatry*. 2017;54:205-208.
- Bilgel N, Bayram N. Turkish version of the depression anxiety stress scale (DASS- 42): psychometric properties. *Arch Neuropsychiatry*. 2010;47:118-126.
- Akkuş-Çutuk Z, Kaya M. Depresyon, Anksiyete ve Stres Ölçeği (DASS-42) lise formu: Türkçe geçerlik ve güvenilirliği. *Electron J Soc Sci*. 2018;17:1327-1336.
- Hair JF Jr, Hult GTM, Ringle CM, Sarstedt M. *A primer on partial least squares structural equation modeling (PLS-SEM)*. 2nd ed. Thousand Oaks, CA: Sage Publications; 2021.
- Sofroniou N, Hutcheson GD. *The multivariate social scientist: introductory statistics using generalized linear models*. *Multivariate Soc Sci*. 1999;1-288.

22. Karagöz Y. SPSS 23 ve AMOS 23 uygulamalı istatistiksel analizler. 1. baskı. Ankara: Nobel Yayıncılık; 2016.
23. Meydan CM, Şeşen H. Yapısal eşitlik modellemesi AMOS uygulamaları. 2. baskı. Ankara: Detay Yayıncılık; 2015.
24. Büyüköztürk Ş. Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı. 5. baskı. Ankara: Pegem Akademi; 2011:44.
25. Özdamar K. Paket programlar ile istatistiksel veri analizi. 2. baskı. Eskişehir: Kaan Kitabevi; 1999.
26. Saltzman WR, Pynoos RS, Layne CM, Steinberg AM, Aisenberg E. Trauma-and grief-focused intervention for adolescents exposed to community violence: results of a school-based screening and group treatment protocol. *Group Dyn Theory Res Pract*. 2001;5:291.
27. Karakaya I, Memik NÇ, Ağaoğlu B, Aker T, Şişmanlar Ş, Öç ÖY, Coşkun A. Çocuk ve gençler için araştırmacı tarafından uygulanan Travma Sonrası Stres Bozukluğu Ölçeği geçerlik güvenirlik çalışması. *Turk J Child Adolesc Ment Health*. 2007;14:125-132.
28. Erden G, Kılıç EZ, Uslu İU, Kerimoğlu E. Çocuklar için travma sonrası stres tepki ölçeği: Türkçe geçerlik, güvenirlik çalışması. *Turk J Child Adolesc Ment Health*. 1999;6:143-149.